

Muzeologija - korisna perspektiva ili "prava znanost"?

Nekoliko misli o najboljem korištenju odlične ideje

Svrha je ovog rada istaknuti nekoliko zanimljivih pitanja koja izranjaju iz djela Stránskoga i Šole, posebice iz njihovog tretmana znanstvenih temelja muzeologije kao akademske discipline. Propitana su dva područja: prvo, odnos muzeologije i postmoderne i drugo, odnos muzeologije prema kontinuitetu i promjeni. Naposljetku, istaknut je i prijedlog za primjenu muzeologije kao korisne perspektive u cijelom nizu akademskih područja. Pravo je pitanje želimo li da muzeologija bude pragmatična i normativna disciplina zasnovana na etičkim vrijednostima ili žudimo za opisom i analizom složenosti našeg društva i uloge koju povijest/prošlost igra u konstrukciji sadašnjosti. Ovo je pitanje potrebno raspraviti.

Ključne riječi: muzeologija, postmoderna, muzeološke teorije, suvremena muzeologija, filozofije kulture

Teško je navesti dva utjecajnija i autoritativnija autora europske muzeologije dvadesetoga stoljeća od Zbyneka Stránskog i Tomislava Šole. Njihovi intelektualni naponi u stvaranju konziznoga teorijskog okvira ove discipline omogućili su joj da se udomaći na nekoliko sveučilišta našega kontinenta. Svrha je ovog rada istaknuti nekoliko zanimljivih pitanja koja izranjaju iz djela Stránskoga i Šole, posebice one koje govore o njihovom stavu prema znanstvenim osnovama muzeologije kao akademske discipline. Iako izbor tekstova koji će biti raspravljeni ne pruža potpuno priznanje izuzetno bogatom korpusu akademske produkcije ova dva znanstvenika, nadam se da će biti

dostatni za isticanje pojedinih pitanja koja mogu proizaći iz praktične uporabe muzeološke perspektive kao akademskog oruđa za razmišljanje. Stránskyjev *Introduction to the Study of Museology* (Uvod u studij muzeologije, 1995.) napisan je kao potpora njegovim predavanjima na Međunarodnoj ljetnoj školi muzeologije. Šolina su razmišljanja predstavljena u nedavno objavljenoj zbirci članaka *Essays on Museums and Their Theory - Towards the Cybernetic Museum* (Ogledi o muzejima i njihova teorija - prema kibernetičkom muzeju, 1997.). U ovom ću se radu pozabaviti dvama pitanjima: prvo, muzeologijom i postmodernom i drugo, muzeologijom i njezinom stavu prema kontinuitetu i promjeni. Naposljetku, iznijet ću svoj prijedlog za primjenu muzeologije kao korisne perspektive u cijelom nizu akademskih područja.

Muzeologija i postmoderna

Zbynek Stránsky (1995: 19) piše sljedeće: "Uvjeren sam da upravo postmoderna misao pruža mnogo više plodnog tla za muzeologiju". Prema Stránskom muzeologija je dugo vremena bila ograničena svojim neopozitivističkim oružjem i druge su joj znanosti s pozitivističkog stajališta sudile.¹ Po njegovom mišljenju, postmoderna misao predstavlja nejasne granice između akademskih interesa. Drugim riječima, postmoderna omogućava multidisciplinarni i interdisciplinarni pristup. Iz konteksta je vidljivo da, govoreći o postmoderni, Stránsky misli na filozofiju znanosti, a ne tek na razdoblje postmoderne kao posljednje povijesne faze zapadnjačkog modernizma (Stránsky, 1995: 18).

Izuzetno je zanimljivo da Stránsky razmišlja o postmoderni kao plodonosnoj filozofskoj početnoj poziciji muzeologije. Smatram da je izuzetno vrijedno proučiti ukupne posljedice ovog izbora. Ne postoji kratak i jednostavan način analize postmoderne misli. U sljedećem se odlomku pozivam na Brittu Koskiahio (1990: 109-114). Prema njezinom mišljenju, postmodernizam nije ustanovio model razmišljanja koji bi se mogao izravno primijeniti kao metoda istraživanja. Njegova je glavna značajka kritički stav prema "modernom projektu" i pozitivizmu. On proizlazi iz hermeneutike i fenomenologije jednako kao i iz poststrukturalizma. Ljudski je i društveni pogled u osnovi *fragmentiran*. Okrenuo je leđa "velikim iskazima" i ne traži odgovore, nego nova pitanja; nadalje, otvaranje novih putova misli smatra se ciljem znanstvene aktivnosti. Veliki iskazi bivaju fragmentirani u manje diskurse koji se mogu točno odrediti u vremenu i prostoru. Opasnost postmoderne znanosti, prema B. Koskiahio, anarhističko je ili čak nihilističko zaključivanje pri kojemu sve može biti svedeno na ništicu i prema kojemu ništa nije autentično. Kao posljedica, jedina znanstvena svrha može se smanjiti i poprimiti oblik promatranja iracionalnosti aktivnosti, otkrivajući dekonstrukcijsku prirodu svijeta ili pak suzujući vidik istraživanja na uske lokalitete.

¹ U ovom kontekstu nije učinjena razlika između humanističkih znanosti (i umjetnosti) i prirodnih znanosti, već su obje obuhvaćene zajedničkim nazivom "znanosti".

Očita fragmentacija svijeta postmoderne i njegova odnosa s muzejskom ustanovom aspekt je koji bismo trebali podrobnije promotriti. Drugi je aspekt postmoderno neprijateljstvo prema pozitivističkom svjetonazoru.

Šola (1997: 35) piše da "cilj kritike mora biti pošten tako da, čak i ukoliko je istinit i bolan, nije zloban i destruktivan. Njezin cilj ne smije služiti ničemu doli osiguravanju bogata inventara slabih točaka kojih struka mora biti svjesna kako bi revidirala svoje teorije i prakse ... Ona mora biti u stanju suočiti se sa svojim nesavršenostima i izboriti se za svoje vlastito mjesto u konfiguraciji ustanova (kurziv autoričin)." U ovom odlomku Šola ističe međusobne povezanosti muzeologije i muzejske ustanove. Istodobno, očito je da se položaj ustanove promatra kao smislen za društvo kao cjelinu, a ne tek za jedan njegov fragmentiran, uzak dio. Međutim, eksplicitno je navedeno i da postoji natjecanje između ustanova. Drugim riječima, muzej je dio složenog društva u kojem postoje nositelji različitih uloga, čiji interesi čak mogu biti međusobno sukobljeni.

Slično je i mišljenje Stránskoga (1995: 28) koji navodi da je "uloga ["društvene muzeologije"] otkriti motivaciju i važnost ovog procesa [muzealizacije] za pojedinca, skupinu ili društvo, kao i razumjeti oblike u kojima se ostvario proces". To znači da Stránsky vidi pluralitet razina značenja muzealizacije, ali istodobno ostaje pri tome da nam "... društvena muzeologija može pomoći da krenemo dalje u preoblikovanje muzeja i rada u muzejima za dobrobit društva" (Stránsky, 1995: 31). Zanimljivo je da i Stránsky i Šola, s jedne strane, ističu pluralitet i višeslojnost, pa čak i sukobljenost interesa, dok, s druge strane, inzistiraju na sposobnosti ustanove da služi na dobrobit društvu kao jedinstvenoj zajednici. Stoga je najmanje što možemo reći da postmodernistička misao unutar muzeologije nije toliko fragmentirana koliko bi mogla biti. Postoji tendencija promatranja društva kao jedinstvene zajednice i vjerovanje u dobronamjernost znanosti.

Iduće pitanje povezano s postmodernom i muzeologijom jest na koji se način odnosimo prema pozitivizmu. Čitatelju bi se na prvi pogled moglo činiti čudnim da i Stránsky (npr., 1995: 52) i Šola (npr., 1997: 228 ff) posežu za teorijom sustava ili kibernetikom kada dovode teoriju do njezine formalne apstrakcije. Nije li kibernetika izvorno bila pozitivistički, znanstveni pristup koja je, iako kasnije primijenjena na biologiju, imala korijene u mehanici tvrdih, beživotnih strojeva? Postoje dvije stvari koje su oba autora sigurno smatrala implicitnima, premda bi bilo bolje da su ih nedvosmisleno objasnili. Prvo, razmišljajući o ljudskoj komunikaciji, teorija sustava u svojoj dvodimenzionalnosti prestaje funkcionirati, budući da moramo uzeti u obzir i kulturne značajke nositelja uloga. Ono što komuniciramo nadograđuje se na ono što je već bilo komunicirano. Stoga sustav ljudske komunikacije nije krug, nego spirala. Drugo se pitanje posebice odnosi na Šolu, a govori o tome da je kibernetički muzej nositelj uloge u svijetu višestrukih parametara, uvjeta i ostalih činitelja (vidjeti, na primjer, Šola, 1997: 231). To je svjetonazor kulturnog ekologa. Kulturno-ekološki model dopušta kontinuitet i promjenu, kao i kibernetički krug koji je, bez obzira na sve, izuzetno složeniji nego izvorni model koji bi se dao svesti na "input-output-povratna informacija-proizvod". Ovdje je zaista intrigantno pitanje je li kulturna ekologija još uvijek pozitivistički model. Po mojemu mišljenju, jest.

Muzeologija, kontinuitet i promjena

Pozvat ću se ponovno na promišljanja B. Koskiahoo o postmodernoj misli. Jedno od njezinih propitivanja odnosi se na dimenziju vremena. Ako postmoderni znanstvenik tek otvara nova pitanja, pri čemu nije moralno obavezan na njih odgovoriti, on za svoj rad neizostavno ima na raspolaganju izuzetno kratak odsječak vremena. U razdoblju ekologije razlika je radikalna. Prije je prirodni red bio promatran poput apsolutne kategorije, a značenje okoliša kao sveukupnost. Politika očuvanja prirode i održivi razvoj zasnivali su se na tim idejama (Koskiahoo, 1990: 111).

Šolino je razmišljanje vrlo blisko onome održivog razvoja: "Naša je zadaća sačuvati što je više moguće vrijednosti iz prošlosti i predati ih onima kojima su potrebne: 1. izgraditi kvalitetu ljudskih odnosa i 2. ostvariti kvalitetu odnosa između ljudi i prirodnog okoliša" (Šola, 1997: 280).

Vidimo da je ovdje naglasak stavljen na kontinuitet i čini se da je osnovna pretpostavka da je prošlost vrijedna očuvanja. Šola definira ovu svrhu baštinske ustanove kao osiguranje kontinuiteta i opstanka identiteta za kojega je ono stvoreno (Šola: 281). To je, po mojemu mišljenju, osnovno pitanje muzeologije. Ako imamo akademsku disciplinu posvećenu opstanku prošlih vrijednosti, nije logično da je ona po svojoj prirodi dekonstruktivna.

Iduće je pitanje mogućnost napuklina. Ova ideja potječe iz "efektivne povijesti" Michela Foucaulta. Kao što je Eileann Hooper-Greenhill pokazala, muzejska ustanova kao takva nije vječna. Epistemološke promjene bile su tako duboke da institucijski kontinuitet europskog muzeja ne doseže toliko daleko u prošlost kao što bi se moglo ili željelo vjerovati (Hooper-Greenhill, 1992). Na jednom od primjera koje sam promatrala - malom lokalnome muzeju u jugozapadnoj Finskoj, čini se da je ustanova bila podložna izuzetnim promjenama glede njezine izvorne namjere i sadašnje funkcije. Međutim, ovu bi tvrdnju bilo teško dokazati upotrebom bilo koje metode osim hermeneutičko-fenomenološkog pristupa. Razlog tomu leži u činjenici da su se, unatoč neznatnim promjenama vanjskog izgleda muzeja, tijekom istog vremenskog odsječka neopisivo promijenila značenja pridodana njegovim oblicima (Savolainen, u tisku). Na neki način, imamo slučaj u kojem nalazimo i napuklinu i kontinuitet.

Muzeologija u kontekstu postmodernog svijeta znanosti

Stvarno je i teško pitanje želimo li da muzeologija bude pragmatična i normativna disciplina zasnovana na etičkim vrijednostima ili žudimo za time da nudi opis i analizu složenosti našeg društva i ulogu povijesti/prošlosti u konstrukciji sadašnjosti. To je pitanje kojim se moramo pozabaviti.

To nije lako pitanje. S jedne strane, istraživanja koja su se bavila kontinuitetom ustanove dat će mnogo bolju početnu poziciju bilo kojoj razumnoj politici nasljeđa.

S druge strane, kako možemo osigurati bilo kakav razvoj ako ne primjenjujemo kritiku?

Moje je uvjerenje da će samo povećan broj ozbiljnih studija baštinskih ustanova stvoriti prigode u kojima ćemo moći zamijetiti pragmatičnu bit muzeologije. Oblikovanje teorije trebalo bi biti organski povezano s utemeljenim studijama stvarnih, prevladavajućih prigoda. Međutim, svaki će znanstvenik morati donijeti svoju vlastitu odluku. Naposljetku, sve se zasniva na tako jednostavnoj stvari, a to je naš svjetonazor - želimo li se nečemu posvetiti ili dekonstruirati, želimo li iznalaziti rješenja i prijedloge ili tek postavljati pitanja na koja ne očekujemo odgovore. Željela bih napomenuti da u ovom kontekstu nisam ni protiv jednog od ova dva pristupa.

No, imam i prijedlog. Koliko ja vidim, nepotrebno je primjenjivati postmodernizam kao filozofsko počelo muzeologije, čvrstog sam uvjerenja da je mudro i preporučljivo imati na umu da zaista živimo u postmodernom, fragmentiranom svijetu suprotstavljenih interesa. U znanstvenim krugovima upravo cvjetaju nove discipline poput rodni studija. Ideja je te discipline diskursom učiniti vidljivim dio društva koji je donedavno bio nevidljiv. Istraživanja iz tog područja ne provode se samo pod budnim okom nekoliko profesora rodni/feminističkih/ženskih studija, već se radi o korisnoj perspektivi i referentnom okviru za sve humanističke znanosti. Ne bi li ovakav pristup mogao biti primijenjen i u muzeologiji?

Po mojem sudu, sporedno je vječno pitanje je li muzeologija prava znanost ili nije. Međutim, jedna od najozbiljnijih briga naše struke jest naše vjerovanje da nestaje bilo koja vrsta dužih procesa i zajedničkih dobara. S jedne nas strane muči amnezija, a s druge nostalgija. Prema Šolinim riječima, ono što nam je potrebno, jest mudrost. Može li muzeologija sama po sebi i bilo koje muzeološki orijentirano humanističko istraživanje dati ovom kaotičnom, fragmentiranom svijetu vrijedan doprinos? Može li rast i promjenu ljudske civilizacije učiniti vidljivom, jednostavno ukazujući na dugoročne uzroke i posljedice?

Prevela: Sanja Kalapoš Gašparac